

A finn modell

A finn nyelv és kultúra jelenléte külföldön

TUOMO LAHDELMA

1. Amikor készültem erre az előadásra felkerestem Jyrki Kalliokoski urat, a finn lektorokat küldő szervezet, az UKAN elnökét, s feltettem neki a kérdést: miben látja annak a titoknak a nyitját, hogy világszerte erősödik a finn nyelv és a kultúra külföldi egyetemeken való jelenléte az utóbbi években. Kalliokoski úr azt hangsúlyozta, hogy az 1995-ben történt EU csatlakozás a kultúraterjesztés szempontjából is hallatlanul sokat jelentett a finneknek, anélkül, hogy különösebben tettek volna valamit a siker érdekében. Megemlítettem neki, hogy a konferencián a közönség éppen azt kívánja hallani tőlem, milyen stratégiát érvényesítettek a finnek a kultúraterjesztésben elért siker érdekében. Kérdőn nézett rám, hosszan eltűnődött, majd töredelmesen bevallotta, hogy semmiféle stratégia nem létezik, de tüstént hozzátette, hamarosan szeretnének efféle stratégiát kidolgozni, hogy a jelenlegi szintet megőrizhessék. Ez a feladatkijelölés összhangban van azzal a törekvéssel, ami a finn állam politikáját évek óta jellemzi, vagyis nem az oktatóhálózat fejlesztése a cél, hanem a létező helyek megerősítése. Végül arról is faggattam Kalliokoski urat, milyen lehetőséget lát külföldi egyetemeken a finn és a magyar felek összefogására a kultúraterjesztés területén. Szerinte ilyen összefogásra már kevésbé van lehetőség, mivel a hagyományos finnugor tudományos szemlélet háttérbe szorult, következésképp a finn és a magyar nyelv és kultúra is távolabb került egymástól.

2. Jelenleg finn nyelvet és kultúrát 89 egyetemen, összesen 26 országban tanítanak. A tanárok száma több mint száz. Közülük a finnek küldtek ki 4 professzort, 27 lektort és 5 ún. nyelvoktató segédtanárt (kieliasistentti). Jelen pillanatban külföldön finn nyelvet az említett egyetemeken valamennyivel több mint 2000-en tanulnak. Emellett meg kell említeni, hogy a finnek Finnországban évente 7 nyári nyelvtanfolyamot szerveznek. Ezek közül három tanfolyam az északi államokból jövő hallgatóknak van meghirdetve, s évente ezeken a rendezvényeken 250-en vesznek részt.

Ami az anyagi ráfordítást illeti, az adataim 1996-ra vonatkoznak. A Finnországból kiküldött tanárok fizetésére 6,2 millió FIM-t fordítottak. Ezen kívül egyéb célokra 2,6 millió FIM-t költöttek (utaztatás, tárgyi felszerelések, egészségügy, taneszközök, lektori konferenciák, nyári tanfolyamok).

3. Kiindulópontként Fazekas Tiborc: *Hungarológia a fordulóponton* címmel megjelentetett cikkére hivatkozhatom (*Hungarológia* 2 (2000)/1–2. 53–67). Fazekas a mai magyar hungarológia figyelmébe a finn gyakorlatot ajánlja, sőt, egyfajta finn modellt vázol fel. Emlékezhetünk rá, hogy efféle javaslattal, a finn példa állításával már többször is találkozhattunk a magyar művelődéstörténet során. Közismert, hogy a magyar népi írók a harmincas években az északi demokráciákban látták a követendő példát, s így fordult figyelmük Finnországra is. Legismertebb példája ennek Kodolányi János: *Suomi. A csend országa* című műve 1936-ból, amelyben a szerző elsősorban azt emeli ki, hogy a finn középosztály a paraszti rétegből újjult meg. Az 1980-as években Finnországot politikai értelemben modellnek ajánlották főként amerikai politikai elemzők Magyarország számára.

Amikor a saját kultúránk külföldi terjesztéséről gondolkodunk, tisztában kell lennünk azzal, hogy ez mindenkor a politikai és gazdasági helyzet függvénye. Ilyen értelemben a finn modell változtatás nélküli követése – az egyéb feltételről most nem is beszélve – egyben a finnhez hasonló gazdasági és politikai feltételeket is követel. Ezen kívül tudnunk kell, hogy e két tényező állandó változásban van, következésképp eszerint kell átírni a kultúraterjesztés stratégiáinak a forogatókönyvét. Hosszú távú stratégiát ezen a területen nemcsak lehetetlen, de szükségtelen is kidolgozni, mert az hamar teherré válik a változó körülmények között. Így a saját kultúránk hatékony terjesztése leginkább az alkalmazkodás végtelen folyamata által lehetséges. Nyilvánvaló, hogy a magyar kultúra politikai és gazdasági függőségei olyannyira eltérnek a finn kultúráétól, hogy a finn kultúraterjesztés módozatának követése legfeljebb csak elvi formában lehetséges. A magyarországi kultúratámogatás terén tapasztalt fejleményeket figyelembe véve Fazekas Tiborc találóan beszél „fordított klebelsbergi helyzetről” (59. p.), amennyiben Magyarországnak a NATO-csatlakozással nőttek a hadi kiadásai, következésképp a költségvetés kevesebbet tervezhet többek között a kultúrára.

4. Hogy sikeresek voltunk, az bizonyos, de hogy ennek a sikernek voltaképpen miben jelölhető meg a tényleges oka, az nem világos. Valójában a finnek ezúttal is, mint a történelmük során annyiszor, alkalmazkodtak a történelmi helyzet szerencsés változásához. Ezt az alkalmazkodási készséget azzal tudom szemléltetni, hogy amikor Finnország I. Sándor (1777–1825) uralkodása idején az orosz birodalom részévé vált, rövidesen Napóleon fenyegetésének a hatására mégis autonómiát nyert el, amihez a későbbi elnyomás idején is konokul ragaszkodott. Vagy emlékezhetünk rá, az 1917-es októberi forradalmat követő kaotikus állapotok tették lehetővé az önálló Finnország létrejöttét.

Ahogy előbb megemlítettem, bizonyos finn nyári tanfolyamok csak az északi államok polgárai számára léteznek. Ez azzal van összefüggésben, hogy a finn nyelv tanítása külföldiek számára az Északi Államok (Dánia, Izland, Finnország, Norvégia, Svédország) együttműködése részeként jött létre. Közös anyagi forrásokat hoztak létre egymás nyelve és kultúrája megismerése céljából. Hangsúlyozandó, hogy akár földrajzi, akár politikai értelemben fogjuk fel az Északi Államokat, mindenképpen jellemző, hogy ezen országok között nagy egyetértés és együttműködési készség tapasztalható, különösen a XX. században. Ez rengeteget segített főleg abban az időszakban, amikor létrehoztuk a nyelvünk és a kultúránk terjesztésének első formáit. Friss, a kultúra terjesztését elősegítendő történelmi eseményként említhető Finnország EU-hoz történt csatlakozása. Nem lehet tagadni, hogy az EU tagság gazdasági hatásainak megítélésében megoszlanak a vélemények, de abban egyetérthetünk, hogy a kultúraterjesztés szempontjából mindenképpen előnyös. Az EU-csatlakozásunk következtében a finnek iránti érdeklődés jelentősen megerősödött, s paradox módon elsősorban Európán kívül (Észak-Amerika, Ázsia, Ausztrália). Ennek mentális hatása a finnekre már most érzékelhető. A finnek önképének változása kapcsán elmondható, hogy egyre inkább megkérdőjeleződnek azok a jelzők, amivel a finnek hagyományosan magukat illették, s amelyek Zacharias Topelius (1818–1898) 1875-ben megjelent *Boken vårt land* (Az országunk könyve) című könyvéből származnak. Eszerint a finnek lassúak, megbízhatóak, hűségesekek, csendesek, félénkek és képtelenek kommunikálni.

5. A finn oktatás külföldi egyetemen elsőként a Tartui Egyetemen kezdődött el 1803-ban. Az 1880-as években a következő helyeken indul egyetemi finn tanítás: Budapest, Oslo, Koppenhága, Uppsala. Az 1990-es évek első felében fokozatosan terjed a finn oktatás külföldön. Az 1960-as

években szükségessé válik egy szervezet létrehozása, amelynek feladata hármas: a külföldi egyetemeken történő finn oktatás figyelemmel kísérése, koordinálása és támogatása. Így jön létre a külföldi lektorok bizottsága (Ulkomaanlehtorikomitea). Ugyanebben az időszakban indulnak az első nyári tanfolyamok. Az elsőt 1963-ban szervezik a finnek az Északi Tanács javaslatára, akkor még kizárólag az északi államokból érkező hallgatók számára. 1967-től kezdve tágabb hallgatóságnak kínálják a tanfolyamokat.

1969-ben hozzák létre a Külföldi Lectori és Nyelvi Tanfolyamok Ügyintéző Bizottságát (UKAN). Ekkor 16 országban 41 egyetemen tanították a finn nyelvet. Az oktatási helyek növekedésének legdinamikusabb időszaka a 60–70-es évek voltak. A jelenleg működő oktatóhelyek nagy része jött létre ebben a két évtizedben. Ezt a növekedést hatékonyan elősegítette az 1975-ben Helsinkiben szervezett az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia, aminek a következtében újabb kétoldalú szerződés jött létre, s általában a konferencia eredményeképpen a kis népek és kultúrák helyzete megerősödött. 1970-től szerveznek Finnországban lectori konferenciát a külföldön tanító finnek számára.

Az 1980-as évekre átmeneti leépülés jellemző a pénzügyi támogatás terén. Már létező működési formákat szüntettek meg Európában és az Egyesült Államokban. A Helsinkiben megindult, a kis nyelveket és kultúrákat felkaroló folyamat tehát veszélybe került. Az UKAN fő feladata ennek az ellensúlyozása volt ekkor.

Az 1990-es évek eseményeit a Szovjetunió felbomlása határozta meg. Ennek egyik következménye a balti országok önállósodása. A finn kultúra felől nézve a kultúra befogadónak a száma ezáltal is nő. Főként ezeken a közeli területeken jönnek létre új oktatási helyek (Tallinn, Tartu, Vilnius, Riga). Hasonlóképpen megélnékült az érdeklődés a volt Szovjetunió területén élő finnugor népek körében a finn kultúra iránt. Külön programot hoz létre a finn állam a rokon népek számára. A finn parlament elfogadta azt az 1994-től 1996-ig terjedő különprogramot, aminek a célja az Oroszországban élő finnugor nyelvek és népek támogatása. Ennek részeként öt egyetemre küldtek finn nyelvtanárt.

A legutóbbi fejleményről már többször szó esett, az Európai Unióhoz történt csatlakozással a finn az EU egyik hivatalos nyelvvé vált. Friss fejlemény, hogy 1998-ban az UKAN státusza megváltozott, mert hozzákapcsolták a CIMO-hoz (Center for International Mobility).